

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.27>

NADZÓR PROKURATORSKI W ZABEZPIECZENIU PRAWA POKRZYWDZONEGO DO DOSTĘPU DO WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W POSTĘPOWANIU KARNYM

Mykhailo Burtovyi

*student Katedry Postępowania Karnego
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-5474-7018
Mykhailo_Burtovyi@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł podkreśla miejsce i rolę nadzoru prokuratorskiego w zapewnieniu prawa pokrzywdzonego do dostępu do wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu karnym. Usystematyzowano główne kierunki zaangażowania prokuratora w taki mechanizm. Ustalono, że na każdym z tych kierunków nadzór prokuratorski w zapewnieniu prawa pokrzywdzonego do dostępu do wymiaru sprawiedliwości realizowany jest w swoistych formach, z wykorzystaniem odpowiednich środków i metod czynności prokuratorskich. Wyciągnięto wniosek o „monopolu” prokuratora na apelację do sądu, który jest jednym z głównych elementów dostępności wymiaru sprawiedliwości. Stwierdzono, że określenie prokuratora jako wyłącznego podmiotu realizującego prawo pokrzywdzonego do dostępu do wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu karnym wydaje się w pełni uzasadnione i jest jedyną możliwą opcją rozwiązania tej kwestii.

Słowa kluczowe: pokrzywdzony, prokurator, nadzór prokuratorski, postępowanie karne, postępowanie przygotowawcze.

PROSECUTORIAL OVERSIGHT OF THE VICTIM'S RIGHT OF ACCESS TO JUSTICE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Mykhailo Burtovyi

*Applicant at the Department of Criminal Procedure
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-5474-7018
Mykhailo_Burtovyi@ukr.net*

Annotation. The article highlights the place and role of prosecutorial oversight in ensuring the victim's right of access to justice in criminal proceedings. The main directions of the prosecutor's participation in such a mechanism are systematized. It is established that in each of these areas, prosecutorial supervision in ensuring the victim's right to access to justice is implemented in its own form, using appropriate means and methods of prosecutorial activity. It was concluded that the prosecutor's "monopoly" on access to court, which is one of the main elements of access to justice. It was stated that the definition of the prosecutor as the exclusive subject of realization of the victim's right to access to justice in criminal proceedings seems to be quite justified and is the only possible solution to this issue.

Key words: victim, prosecutor, prosecutorial supervision, criminal proceedings, pre-trial investigation

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Михайло Буртовий

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-5474-7018
Mykhailo_Burtovyi@ukr.net*

Анотація. У статті висвітлюються місце і роль прокурорського нагляду у забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні. Систематизовані головні напрями участі прокурора у такому механізмі. Встановлено, що на кожному з цих напрямів прокурорський нагляд у забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя реалізується у своєрідних формах, із використанням відповідних засобів та методів прокурорської діяльності. Зроблено висновок про «монополію» прокурора на звернення до суду, яке є одним із головних елементів доступності правосуддя. Констатовано, що визначення прокурора в якості виключного суб'єкта реалізації права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні уявляється цілком виправданим і є єдино можливим варіантом вирішення цього питання.

Ключові слова: потерпілий, прокурор, прокурорський нагляд, кримінальне провадження, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Утвердження в Україні реформ системи кримінальної юстиції, удосконалення кримінального процесуального законодавства, оновлення його інститутів та гармонізація з міжнародними

правовими стандартами вплинуло на органи, які здійснюють досудове розслідування, формують та підтримують обвинувачення. Особливе місце серед органів, які здійснюють таку діяльність, займає прокуратура, яка поряд із завданням дотримання засад верховенства права і законності, водночас покликана стояти на захисті прав і законних інтересів потерпілого. Відповідно, на прокуратуру, як незалежний орган влади, покладається обов'язок забезпечити право потерпілого на доступ до правосуддя (Ткач, 2022).

На сьогодні доступ до правосуддя є одним із фундаментальних принципів права, основоположною гарантією прав учасників кримінального провадження, а також загальноновизнаним міжнародним стандартом здійснення судочинства. Цілком логічно, що науковці розглядають доступ до правосуддя як невід'ємний елемент і основну гарантію основоположного права особи на судовий захист. Таким чином, доступ до правосуддя – це можливість потерпілого вільно та безперешкодно ініціювати процесуальну діяльність суду або вступити у вже розпочатий процес і брати в ньому участь для забезпечення ефективного захисту і поновлення своїх порушених прав, а також досягнення справедливості (Лапкін, 2016).

Звертає на увагу і той факт, що право потерпілого на доступ до правосуддя включає у себе не тільки діяльність суду, а й органів досудового розслідування та прокурора, до яких потерпілий вправі звернутися для захисту своїх прав та інтересів, порушених кримінальним правопорушенням. Представляється, що в сфері кримінального провадження вирішального значення для потерпілого набуває можливість забезпечення його прав і законних інтересів з боку всієї системи кримінальної юстиції. Відтак право потерпілого на доступ до правосуддя повинне включати доступність для потерпілого всієї системи кримінального судочинства, передбачаючи можливість вимагати як судового розгляду, так і проведення досудового розслідування. Важливу роль у реалізації цього права потерпілого відіграє прокурор, наглядаючи за повнотою приймання заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасністю початку досудового розслідування, виконанням вимог закону щодо визнання осіб потерпілими. З огляду на сказане, необхідним є заповнення теоретичних прогалів щодо розуміння прокурорського нагляду у забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні, окреслення різних аспектів цієї діяльності, визначення її основних правових засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та правові питання щодо проблеми доступності правосуддя були предметом наукових розвідок таких учених, як В. В. Городовенко, О. П. Кучинської, А. В. Лапкіна, І. Є. Марочкіна, О. М. Овчаренко, Н. Ю. Сакари, В. М. Семенова, О. Г. Шила та ін.

Разом з тим необхідно визнати, що питання прокурорського нагляду у забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні залишається дискусійним та потребує як наукового дослідження, організаційного забезпечення так і законодавчого регулювання.

Мета статті – на основі аналізу чинного законодавства, практики його застосування, вивчення наукових дискусійних питань в площині здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням визначити роль прокурора в забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні та розкрити всі його правові, структурні та функціональні аспекти.

Виклад основного матеріалу. Приймавши у 2012 році новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), законодавець докорінно змінив систему кримінального провадження, правовий статус багатьох його учасників, процесуальну форму здійснення досудового розслідування та судочинства, і як релевантний наслідок цих новацій в Україні почала формуватися правозастосовна практика, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини та здійснення правосуддя.

Власне, окреслюючи питання прокурорського нагляду в забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні, необхідно звернутись до правового статусу прокурора, як одного з ключових учасників кримінального провадження.

Зокрема, обмеження сфери функціонування прокуратури кримінальним судочинством позначилося на її ролі та значенні в системі органів державної влади, зумовило необхідність упровадження нових правових механізмів, що забезпечують реалізацію її конституційних функцій. Імперативні положення щодо конституційного статусу прокурора викладено у ст. 131¹ Основного Закону України: прокуратура здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку та представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом (Конституція України, 1996). Крім того, про зміну правового статусу прокуратури свідчить також і розміщення ст. 131¹ в розділі VIII Конституції України, який має назву «Правосуддя», що, своєю чергою, демонструє підхід законодавця до визначення її ролі як найважливішого органу, який формує обвинувачення під час досудового розслідування, підтримує публічне обвинувачення в суді як сторона кримінального провадження, ініціює здійснення правосуддя та сприяє реалізації права на справедливий суд як обвинуваченого й потерпілого, так і інших учасників кримінального провадження, законні інтереси яких потребують судового захисту у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення (Жук, 2021).

Незважаючи на те, що в процесі реформації законодавства прокурора було позбавлено повноважень «загального» нагляду, у тому числі і в кримінальній сфері, засади чинного КПК України, зокрема щодо здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, покладено в основу нової редакції Закону України «Про прокуратуру»,

положення якого вважаються прогресивнішими, порівняно з попередньою його редакцією, закладаючи правову засаду функціонування прокуратури європейського зразка.

Відповідно до п. 1. ч. 3 ст. 2 і ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. При цьому, він користується правами і виконує обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України (Про прокуратуру, 2014).

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор уповноважений здійснювати широкий перелік заходів. Зокрема, процесуальна діяльність прокурора у кримінальному судочинстві є процесуальною гарантією забезпечення прав потерпілого при здійсненні ним нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а тому має основне безпосереднє відношення до першочергового забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (Мокра, 2017).

Завдання прокурора під час досудового розслідування при цьому конкретизовані наказом Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 № 309. Так, згідно наказу, прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні, відповідно до вимог законодавства повинен: здійснювати щоденний моніторинг Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); перевіряти відповідність кваліфікації зареєстрованих кримінальних правопорушень обставинам їх вчинення, звертаючи особливу увагу на можливе штучне дроблення продовжуваних кримінальних правопорушень на декілька окремих діянь; перевіряти дотримання визначених правил підслідності щодо проведення досудового розслідування у формі дізнання кримінальних проступків та досудового слідства злочинів уповноваженими органами; перед погодженням клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій перевіряти наявність правових підстав для прийняття таких процесуальних рішень, відповідність наведених у них даних вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження; вирішувати питання про погодження таких клопотань або відмову в їх погодженні; вживати заходів до об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування за наявності підстав, передбачених статтею 217 КПК України, якщо це впливає на правильність кваліфікації дій та можливе призначення покарання; перевіряти упродовж 20 днів з моменту отримання копії постанови слідчого (дознавача) про закриття кримінального провадження законність і обґрунтованість такого рішення, у тому числі повноту проведення досудового розслідування, захист інтересів учасників кримінального провадження, вирішення питань про спеціальну конфіскацію, долю майна та документів, вилучених або наданих під час досудового розслідування, скасування обмежувальних заходів; скасовувати незаконні або необґрунтовані рішення слідчих, дознавачів; у разі згоди з прийнятим рішенням про закриття кримінального провадження робити відмітку про його законність і обґрунтованість на копії відповідної постанови, яку долучати до наглядового провадження тощо, що прямо корелюється з повноваженнями, якими відповідно до ст. 36 КПК України наділяється прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування (Гончаренко, 2012; Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні, 2021).

Поряд з цим, наказом Генерального прокурора «Про затвердження Стандарту діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування» від 26.01.2022 № 10, затверджено Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій (далі – Стандарти), які є комплексом основних характеристик і моделлю реалізації повноважень прокурора у кримінальному провадженні, розробленою на підставі загальної кримінальної процесуальної форми, передбаченої кримінальним процесуальним законодавством України, правовими позиціями вищих судових інстанцій, рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які є частиною національного законодавства України. Таким чином, здійснюючи прокурорський нагляд у забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні, прокурор реалізує Стандарти забезпечення законності початку досудового розслідування; забезпечення проведення досудового розслідування у розумні строки; забезпечення додержання прав потерпілого тощо (Про затвердження Стандарту діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування, 2022).

Відтак, завданнями прокурора є: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду й вирішення в органах досудового розслідування заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення щодо них відомостей до ЄРДР; забезпечення швидкого, всебічного, повного і неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень; забезпечення своєчасного висунення й обґрунтування підозри за наявності відповідних підстав; вжиття належних заходів до усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, відшкодування завданої ним шкоди фізичним і юридичним особам, державним і комунальним інтересам (Циліорик, 2020; Гончаренко, 2012).

Таким чином, як слушно стверджує А. В. Лапкін, прокурор на відміну від інших органів і посадових осіб, присутній у кримінальному судочинстві на всіх його стадіях, водночас, з усіх органів і установ, дотичних до сфери кримінального процесу і реалізації прав жертв злочинів саме у прокуратури є найширші можливості для забезпечення прав потерпілих у функціональному та організаційному відношенні, і водночас прокурор активно взаємодіє з іншими суб'єктами забезпечення прав потерпілого у різноманітних формах і напрямках.

Більше того, прокурор фактично може замінити будь-якого іншого як суб'єкта забезпечення прав потерпілого на будь-якій ділянці надання ними допомоги потерпілому, за виключенням лише суду при здійсненні ним правосуддя. Власне, все це дозволяє розглядати його діяльність як системоутворюючий фактор механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого, а самого прокурора – в якості координатора вказаного механізму (Ляпкін, 2020).

У продовження слід відмітити практику ЄСПЛ, яка свідчить про віднесення органів прокуратури України до таких установ, які здатні забезпечити належне розслідування. До прикладу, у рішенні по справі «Геннадій Науменко проти України» (№ 43023/98 від 10 лютого 2004 року) суд дійшов висновку, що звернення до прокуратури в принципі є ефективним засобом захисту, передбаченим національним законодавством. Аналогічна позиція викладена також у рішенні Суду по справі «Кучерук проти України» (Кучинська, 2019; Рішення Європейського суду з прав людини, 2007).

Отже, необхідність забезпечення права потерпілого на доступ до правосуддя обумовлюється тим, що воно виступає невід'ємним елементом і основною гарантією основоположного права особи на судовий захист.

Зокрема, на міжнародному рівні доступ до правосуддя вважається обов'язковим елементом права на справедливий суд, що знайшло втілення у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод від 1950 р. Зазначена норма корелюється зі статтею 8 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. Із сприйняттям Україною міжнародних стандартів захисту прав людини відповідні положення знайшли втілення у національному законодавстві. На сьогодні доступність правосуддя закріплена і гарантована у ст.ст. 8, 55, 124, 129 Конституції України, ст. 21 КПК України, а також в низці інших положень, що регламентують порядок здійснення правосуддя в кримінальному провадженні (Ляпкін, 2020).

Убачаємо за доцільне зазначити, що доступ до правосуддя має декілька вимірів: процесуальний, організаційний, фінансовий. Розглядаючи процесуальний вимір цього явища, варто звернути увагу на те, що у кожному виді судочинства зазначені елементи реалізації права на доступ до правосуддя набувають специфіки, яка найбільш виразно виявляється у сфері кримінального провадження. У цивільному, господарському, адміністративному судочинстві судовий розгляд розпочинається за зверненням зацікавленої особи шляхом пред'явлення нею позову до суду. Те саме із певними застереженнями має місце і у конституційному судочинстві шляхом конституційного звернення або конституційного подання, а у перспективі – конституційної скарги. Відповідні галузі процесуального законодавства майже не регламентують досудового порядку провадження у відповідних справах, обмежуючись лише встановленням загальних вимог до форми та змісту позовних вимог. Однак у сфері кримінального провадження безпосереднього звернення до суду осіб, зацікавлених в отриманні судового захисту, не відбувається. Цьому «заважає» наявність самостійної стадії досудового розслідування, тільки за результатами якої може розпочатися судове провадження (Ляпкін; 2016).

З цього приводу думки вчених зводяться до того, що потерпілий не може бути позбавлений права на доступ до суду і права на судовий захист за розсудом публічного обвинувача або навіть самого суду. Так, В. М. Савінов зазначав, що визнання особи потерпілим є однією із важливих гарантій загалом усіх його прав і законних інтересів, оскільки саме з цього моменту особа набуває можливість активно брати участь у процесі. Отже, діяльність із забезпечення прав потерпілого набуває юридичного значення лише після «визнання потерпілого потерпілим». Водночас, останнє можливо лише у розпочатому кримінальному провадженні. Таким чином, право на доступ до правосуддя у потерпілого послідовно реалізується на трьох етапах: на етапі прийому, розгляду та вирішення заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення; на етапі початку досудового розслідування; на етапі визнання особи потерпілим у кримінальному провадженні (Ляпкін, 2020).

В чинному КПК України ці етапи максимально синхронізовані у часі і за процесуальною формою. Що стосується потерпілого, то його право на доступ до правосуддя конкретизується в ч. 2 ст. 55 КПК: права і обов'язки потерпілого виникають у особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Під час досудового розслідування потерпілий має право на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим, а також він має право на отримання від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документа, що підтверджує її прийняття і реєстрацію (п. 1, 2 ч. 2 ст. 56 КПК) (Тлепова, 2015).

В свою чергу, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей ЄРДР, яке здійснюється невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення (ст. 214 КПК України) (Гончаренко, 2012). Так, прокурор зобов'язаний забезпечити своєчасність реєстрації заяви потерпілого чи іншого заявника про кримінальне правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР. В цьому випадку, слід звернути увагу на те, що між поняттями реєстрація заяв про кримінальні правопорушення і реєстрація кримінальних правопорушень є велика різниця, бо до реєстрації останніх інформація, що містяться в заявах або повідомленнях про кримінальні правопорушення, поступає до уповноважених працівників чергових частин відповідних правоохоронних органів. Користуючись цими обставинами, зацікавлені уповноважені працівники чергових частин можуть ухилятися від реєстрації деяких заяв про вчинені кримінальні правопорушення, залишати їх «без руху», знищувати або списувати в номенклатурні справи без прийняття процесуальних рішень, не направляти їх слідчому тощо. Надані прокурору повноваження дозволяють не тільки своєчасно виявляти і своєчасно припиняти подібні факти,

а й самостійно усувати ці грубі порушення закону шляхом негайного внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР та притягнених винуватих до встановленої законом відповідальності. Так, завдяки належній прокурорській діяльності щороку захищаються права та законні інтереси багатьох десятків тисяч потерпілих, бо приховування кримінальних правопорушень від внесення до ЄРДР позбавляє жертву кримінального правопорушення від державного захисту її прав і законних інтересів, а слідчого, дізнавача, прокурора своєчасно розпочати досудове розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України) (Кавун, 2016).

Відповідно, важливим елементом прокурорського нагляду на даному етапі є своєчасне виявлення та припинення допущених порушень прав і інтересів потерпілого, своєчасне поновлення цих прав та притягнення винуватих осіб до встановленої законом відповідальності. Порушення прав потерпілого прокурор виявляє як за власною ініціативою шляхом проведення постійних перевірок в органах, які безпосередньо приймають заяви і повідомлення про вчиненні правопорушення, так і за усними чи то письмовими зверненнями до органів самими потерпілими. Відомо, що прокурор та потерпілий перебувають у тісному зв'язку для викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Якщо для прокурора це державний обов'язок, то для потерпілого це особистий законний інтерес. Виходячи з цього, законодавець і наділяє потерпілого правом на активну участь в доказуванні в кримінальному провадженні у різних формах: дача показань, участь в слідчих діях, подання доказів, заявлення клопотання та інші. Таким чином, прокурор забезпечує право потерпілого на доступ до правосуддя. Наприклад, перш за все допомагає отримати лише правдиву інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення при дачі пояснень чи показань потерпілим про всі відомі йому обставини цього правопорушення. Прокурор об'єктивно оцінює ці пояснення і показання потерпілого з урахуванням іншої доказової бази по справі (Мокра, 2017). Прокурор бере активну участь у процесі доказування, вживає всіх заходів для того, щоб досудове розслідування було проведене ефективно, із дотриманням прав і свобод всіх учасників провадження та досягнуто його завдань. Для прикладу, ознайомившись із матеріалами досудового розслідування, провівши аналіз фактичних обставин справи, зібраних доказів та встановивши, що розслідування проведено не в повному обсязі, не виконано низку необхідних слідчих (розшукових) дій або не прийняті потрібні процесуальні рішення, прокурор зобов'язаний видати вказівки про усунення цих порушень, таким чином скеровуючи діяльність слідчого, дізнавача в правильному напрямку. Варто зазначити, що прокурор повинен не просто наглядати за додержанням законів під час досудового розслідування, а безпосередньо керувати ним у кожному кримінальному провадженні до прийняття слідчим, дізнавачем або судом кінцевого процесуального рішення, спрямовуючи та постійно контролюючи весь хід слідчої роботи зі збору доказів, а також нести повну відповідальність за результат цієї роботи (Циліурік, 2020).

Статтею 93 КПК України передбачено, що сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (Гончаренко, 2012). Відповідно, важливим для прокурорського нагляду є забезпечення особистої участі потерпілого у слідчих діях, які мають визначальне значення для відстоювання його прав і законних інтересів. Так, в одних випадках прокурор дає слідчому пряму письмову вказівку про обов'язкове залучення потерпілого до проведення певної слідчої (розшукової) дії, а в інших випадках – сам проводить слідчу (розшукову) дію з участю потерпілого. В окремих випадках сам потерпілий порушує питання про необхідність проведення з його участю і участю прокурора конкретної слідчої (розшукової) дії. В цій ситуації прокурор не має права відмовитися від виконання такої вимоги потерпілого, але подібна процесуальна норма ще відсутня в КПК України, хоч при виконанні саме таких слідчих (розшукових) дій, як правило, виявляються докази, забезпечуючи права і законні інтереси жертви кримінального правопорушення (мінючи фабулу підозри, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, сприяючи відшуканню викраденого майна тощо) (Кавун, 2016).

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Якщо орган державної влади, місцевого самоврядування, керівник підприємства, установи, організації чи фізична особа не реагує на звернення потерпілого про надання йому відповідних речей, копій документів, експертних висновків, висновків ревізій, актів перевірок, інших відомостей, які здатні забезпечити подання слідчому, прокурору належних і допустимих доказів, то потерпілий інформує про це прокурора, який, здійснюючи прокурорський нагляд забезпечує виконання означеними органами, посадовими і фізичними особами всіх законних вимог потерпілого (Кавун, 2016).

Більш того, при з'ясуванні змісту доступу до правосуддя знову варто звернутися до усталених правових позицій Європейського суду з прав людини. Так, у справі «Белле проти Франції» (пункт 36 рішення від 04 грудня 1995 року, заява № 23805/94) ЄСПЛ констатував, що факт отримання доступу до національних засобів судового захисту лише для позначення чийхось дій як такі, що заборонені діючим законом, не завжди задовольняє вимоги статті 6 Конвенції. Рівень доступу до суду, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві (Рішення Європейського суду з прав людини, 1995; Кучинська, 2019).

Окремий блок питань становлять повноваження прокурора в частині закриття кримінального провадження. На даному етапі, право потерпілого є опосередкованим і реалізується за допомогою прокурора, який наділений виключним правом звертатися до суду для розгляду і вирішення по суті кримінального провадження. Підстави для такого твердження дають нам положення ч. 2 ст. 284 КПК України, згідно з якими «прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру», а також ч. 1 ст. 337 КПК України, відповідно до якої судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта. Одночасно КПК України не передбачає можливості звернення до суду в кримінальному провадженні інших суб'єктів, крім прокурора (Чорноусько, 2013). При цьому, право закрити кримінальне провадження на деяких підставах надається слідчому, дізнавачу останні реалізують його лише за умови, що в даному кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру (ч. 4 ст. 284 КПК України).

Також слід враховувати, що покладення на прокурора відповідного обов'язку відповідає здійснюваній ним функції обвинувачення, і, таким чином, виходить із самої сутності змагального кримінального процесу. Тому, важливим аспектом прокурорського нагляду в контексті забезпечення права потерпілого на доступ до правосуддя є те, право пред'явлення позову надається визначеному суб'єкту – прокурору. У цьому відношенні досудове розслідування може розглядатися як регламентована законом діяльність прокурора по встановленню приводів і підстав пред'явлення кримінального позову, його підготовці і належному оформленню. Відповідно до ст. ст. 338, 339, 340 КПК України прокурору надається повноваження змінити, доповнити його, а також відмовитися від своїх позовних вимог. Утім, забезпечуючи право потерпілого на доступ до правосуддя, прокурор не може одноосібно розпоряджатися долею обвинувачення. Саме в цьому контексті можна розглядати надання потерпілому права підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обов'язі в разі зміни прокурором обвинувачення у сторону пом'якшення (ч. 3 ст. 338 КПК України), а також підтримувати обвинувачення в суді, користуючись всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду, в результаті відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення (ч. 4 ст. 340 КПК України).

Отже, результати дослідження дозволяють стверджувати, що методика прокурорського нагляду в забезпеченні права потерпілого на доступ до правосуддя має включати такі основні джерела перевірки дотримання вказаного права потерпілого: рапорт про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР; ухвалу слідчого судді про зобов'язання внести відомості про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР; відповідь заявнику за результатами розгляду заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення; ухвалу слідчого судді, якою відмовлено у задоволенні скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування щодо невнесення відомостей до ЄРДР; рапорт про внесення відомостей до ЄРДР щодо зміни фабули кримінального провадження; постанову слідчого про визнання потерпілим у кримінальному провадженні; постанову про повну або часткову відмову у задоволенні клопотання потерпілого у кримінальному провадженні; відомості про виконання вказівок прокурора у кримінальному провадженні; інформацію слідчого про виконання плану розслідування кримінального провадження; постанову прокурора, слідчого та /або дізнавача про відмову у визнанні потерпілим у кримінальному провадженні; постанову прокурора про скасування постанови слідчого та/або дізнавача про відмову у визнанні юридичної особи потерпілою у кримінальному провадженні; згоду фізичної та юридичної особи на визнання потерпілою у кримінальному провадженні; постанову слідчого (прокурора) про закриття кримінального провадження; ухвалу слідчого судді про зобов'язання прокурора, слідчого прийняти рішення у порядку ст. 284 КПК України; інформацію органів досудового розслідування про виконання вказівок прокурора у кримінальному провадженні; постанову прокурора про закриття кримінального провадження тощо (Про затвердження Стандарту діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування. наказ Генерального прокурора, 2022).

Висновки. Переконані, що характерною особливістю забезпечення права потерпілого на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні є прокурорський нагляд. Прокурор забезпечує право потерпілого на доступ до правосуддя в широкому значенні, як до системи органів і процедур кримінальної юстиції, беручи активну участь у набутті ним статусу потерпілого, який надає йому можливість реалізувати свої процесуальні права і обов'язки в якості учасника кримінального провадження. Виключно прокурор реалізує право потерпілого на доступ до правосуддя у вузькому значенні, як доступ до суду, який на підставі та в межах кримінального позову прокурора, оформленого у вигляді обвинувального акта, розглядає і вирішує по суті кримінальне провадження за активної участі прокурора – державного обвинувача. Прокурор володіє монопольним правом на звернення до суду у кримінальному провадженні, однак реалізує його не у своїх власних інтересах, а задля забезпечення права потерпілого на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Ткач А.В. Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2022. 264 с.
2. Лапкін А.В. Роль прокурора у забезпеченні доступу особи до правосуддя у кримінальному провадженні. *Антропосоціокультурна природа права* : матеріали наук. конф. (Чернівці, 25-27 трав. 2016 р.) / Чернівець. нац. ун-т. Чернівці, 2016. С. 369-377.

3. Конституція України : Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30.
4. Жук А. Роль прокурора в механізмі охорони прав, свобод та законних інтересів підозрюваного в разі застосування запобіжного заходу «тримання під вартою». *Підприємництво, господарство і право. Кримінальний процес*. 2021. № 3, С. 254-259.
5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII.
6. Мокра, Д.Ю. Роль прокурора у реалізації потерпілим своїх прав у досудовому процесі. Міжнародна науково-практична конференція. м. Дніпро, 8-9 грудня 2017 р. С. 143-145.
7. Гончаренко, В.Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. К. : Юстініан, 2012. 1223 с.
8. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора від 30 верес. 2021р. № 309.
9. Про затвердження Стандарту діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування. наказ Генерального прокурора від 26 січ. 2022 № 10.
10. Циліорик І.І. Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій : дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. ЛьвівДУВС. Львів, 2020. 256 с.
11. Лапкін А.В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : монографія. Харків : Право, 2020. 1304 с.
12. Кучинська О.П. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 20-30.
13. Рішення Європейського суду з прав людини від 06 верес. 2007 р. Справа «Кучерук проти України» (Заява № 2570/04): URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_839
14. Тлепова, М.І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 221 с.
15. Кавун Д.Й. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 214 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84006436.pdf>
16. Рішення Європейського суду з прав людини від 04 груд. 1995 року. Справа «Белле проти Франції» (заява № 23805/94): URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57952>
17. Черноусько М.В. Здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням як гарантія забезпечення реалізації прав учасників кримінального провадження. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Юридические науки»*. Том 26 (65). 2013. № 2-2. С. 350-358.

References:

1. Tkach, A.V. (2022). Protsesualna diialnist prokurora u kryminalnomu provadzhenni shchodo zastosuvannya prymusovykh zakhodiv medychnoho kharakteru [Procedural activities of the prosecutor in criminal proceedings regarding the application of coercive measures of a medical nature: dissertation]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv. 264 p. [in Ukrainian].
2. Lapkin, A.V. (2016). Rol prokurora u zabezpechenni dostupu osoby do pravosuddia u kryminalnomu provadzhenni [The role of the prosecutor in ensuring a person's access to justice in criminal proceedings]. Antroposotsiokulturna pryroda prava : materialy nauk. konf. (Chernivtsi, 25-27 trav. 2016 r.) / Chernivets. nats. un-t. Chernivtsi. pp. 369-377. [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. [in Ukrainian].
4. Zhuk, A. (2021). Rol prokurora v mekhanizmi okhorony prav, svobod ta zakonnykh interesiv pidozriuvanoho v razi zastosuvannya zapobizhnogo zakhodu «trymannia pid vartoi» [The role of the prosecutor in the mechanism of protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the suspect in the event of the application of the preventive measure "detention"]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. Kryminalnyi protses*. № 3, pp. 254-259. [in Ukrainian].
5. Pro prokuraturu [About the Prosecutor's Office]: Zakon Ukrainy vid 14 zhovt. 2014 r. № 1697-VII. [in Ukrainian].
6. Mokra, D.Iu. (2017). Rol prokurora u realizatsii poterpilym svoikh prav u dosudovomu protsesi [The role of the prosecutor in the realization of the victim's rights in the pre-trial process]. Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia. m. Dnipro, 8-9 hrudnia 2017 r. pp. 143-145. [in Ukrainian].
7. Honcharenko, V.H. (2012). Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Naukovo-praktychnyi komentar. K. : Yustinian. 1223 p. [in Ukrainian].
8. Pro orhanizatsiiu diialnosti prokuroriv u kryminalnomu provadzhenni [On the organization of activities of prosecutors in criminal proceedings]: nakaz Heneralnoho prokurora vid 30 veres. 2021r. № 309. [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Standartu diialnosti prokuroriv u sferi zakhystu investytsii pid chas dosudovoho rozsliduvannia [On the approval of the Standard of activities of prosecutors in the field of investment protection during pre-trial investigation]: nakaz Heneralnoho prokurora vid 26 sich. 2022 № 10. [in Ukrainian].
10. Tsyliuryk, I.I. (2020). Harantii prav, svobod ta zakonnykh interesiv uchasnykiv kryminalnoho provadzhennia pid chas provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii [Guarantees of the rights, freedoms and legitimate interests of the participants in criminal proceedings during investigative (search) actions]: dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. LvDUVS. Lviv. 256 p. [in Ukrainian].

11. Lapkin, A.V. (2020). Prokuror u kryminalnomu provadzhenni: teoretychni, pravovi ta orhanizatsiino-metodychni problemy [Prosecutor in criminal proceedings: theoretical, legal and organizational and methodological problems]: monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 1304 p. [in Ukrainian].
12. Kuchynska, O.P. (2019). Poniattia ta zmist dostupu do pravosuddia v kryminalnomu protsesi Ukrainy [The concept and content of access to justice in the criminal process of Ukraine]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 3. pp. 20-30. [in Ukrainian].
13. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Decision of the European Court of Human Rights] vid 06 veres. 2007 r. Sprava «Kucheruk proty Ukrainy» (Zaiava № 2570/04): URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_839 [in Ukrainian].
14. Tlepova, M.I. (2015). Protsesualne stanovyshe poterpiloho pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Procedural position of the victim during the pre-trial investigation]: dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 221 p. [in Ukrainian].
15. Kavun, D.I. (2016). Kryminalnyi protsesualnyi mekhanizm zabezpechennia prav poterpiloho (fizychnoi osoby) u dosudovomu rozsliduvanni [Criminal procedural security mechanism rights of the victim (individual) in the pre-trial investigation]: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 214 p. [in Ukrainian].
16. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Decision of the European Court of Human Rights] vid 04 hrud. 1995 roku. Sprava «Belle proty Frantsii» (zaiava № 23805/94): URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57952> [in Ukrainian].
17. Chornousko, M.V. (2013). Zdiisnennia prokurorskoho nahliadu u formi protsesualnoho kerivnytstva dosudovym rozsliduvanniam yak harantiia zabezpechennia realizatsii prav uchasnykiv kryminalnoho provadzhennia [Implementation of prosecutorial supervision in the form of procedural guidance of pre-trial investigation as a guarantee of ensuring the realization of the rights of participants in criminal proceedings]. *Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsyonalnoho unyversyteta im. V.Y. Vernadskoho Seryia «Iurydycheskye nauky»*. Tom 26 (65). № 2-2. pp. 350-358. [in Ukrainian].